

SEFERBEYZADE HİKAYESİ (XVII. yy) VE NAMIK KEMAL'İN "İNTİBAH YAHUT ALİ BEY'İN SERGÜZEŞTİ" (XIX. yy) ADLI ROMANI¹

O.V. VASİLYEVA

Rusça'dan çeviren Halit AŞLAR*

Özet

Makalede, çağdaş Türk edebiyatının kurucularından Namık Kemal'in kaleme aldığı *İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti* adlı eserin Fransız edebiyatı nümulerinden değil, yerli kaynaklardan ilham aldığı kanıtlanmaya çalışılmaktadır. 18. yüzyılın başında yazıldığı sanılan ve kendi zamanında Türk şehir çevrelerinde oldukça popüler olan "Seferbeyzade Hikâyesi" ile Namık Kemal'in *İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti* adlı eserler dil, üslup ve içerik olarak karşılaştırılarak aralarındaki benzer yönler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu eserlerde yer alan tipler ve konu birbirine oldukça benzemektedir. Makale, Türk romanının ortaya çıkmasında ve birden gelişmesinde sadece Avrupa, özellikle Fransız romanının etkisinin olmadığını, çok derin yerli köklere sahip olduğunu belirtmektedir.

Anahtar kelimeleri: Namık Kemal, Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı, Seferbeyzade Hikâyesi.

SEFERBEYZADE HİKÂYESİ (17th century)
AND NAMIK KEMAL'S NOVEL İNTİBAH YAHUT ALİ BEY'İN
SERGÜZEŞTİ (19 th century)

Abstract

This article tries to prove that when Namık Kemal, one of the founders of the modern Turkish literature, wrote his book *İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti*, he

* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

1978 Keçiören, Ankara doğumludur. 1999'da KTMÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümüne kayıt yaptırmış olup 2004 yılında mezun olmuştur. Şu an KTMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisidir. 2003 yılında KTMÜ bünyesinde Bengütaş Kültür ve Edebiyat Kulübü yayın organı Manas Bengisu edebiyat dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Ocak 2005 tarihinden beri de KTMÜ Haber Bülteni dergisinin editörlüğü görevini yürütmektedir. Çağdaş Kırgız ve Uygur edebiyatı üzerine çalışmalar yapmaktadır. Uygur yazar Abdurahim Ötkür'ün tarihi konulu ünlü romanı İz'i lisans tezi olarak Türkiye Türkçesi'ne aktarmıştır. Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk romanını kaleme alan ünlü Kırgız yazar Mukay Elebayev üzerine "Mukay Elebayev hayatı, edebî kişiliği, nesir eserlerinin tahlili ve eserlerinden örnekler" adlı yüksek lisans tezini sunmuştur.

¹ Bu makale "1988 No4" tarihli Sovyetskaya Tyurkologiya (Sovyet Türkolojisi) dergisinde yayımlanmıştır.

did not get his inspiration from the samples of French literature, but from native sources. To do this, this literary work of Namik Kemal is compared with the story called "Seferbeyzade Hikâyesi" (the story of Seferbey) which believed to be written at the turn of the 18th century, with the perspectives of language, style, and content. The similarities have been shown. In both works, figures and themes represent very keen similarities. Therefore, this article inserts that when the modern Turkish literature and especially the novel genre emerged and developed not following the French novel but the native ones.

Key words: Namik Kemal, Turkish literature, French literature, Seferbeyzade Story.

19. Yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatında roman türünün ortaya çıkışı ülkede yeni bir sosyo-politik havanın vücuda gelmesi, aynı şekilde ulusal bilincin güçlenmesi, hayatın farklı sahalarında batılılaşma ve her şeyden de önemlisi Avrupa edebiyatının etkisiyle yakından ilgilidir. Namik Kemal (1840-1888) haklı olarak Türk romanının kurucularından biri sayılmaktadır. Eseri İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti ise erken Türk romanının klasik örnekleri arasında önemli bir yere sahiptir.

İntibah romanında yoksul ailede büyümüş bir delikanlının düşük ahlaklı bir kadına karşı olan trajik aşkı konu edilmektedir. Bazı araştırmacılar eserin meydana gelmesinde yazarın A. Duma'nın "Dama s Kameliyami" adlı eseriyle tanışmasının etkisi olduğunu belirtmekte ve iki eser arasında birtakım benzerliklerin (sosyal kahraman tipi, aşk ilişkisinin trajik sonu v.b.) olduğunu belirtmektedirler.

Ancak Namik Kemal'in, fikrimize göre, başka bir ilham kaynağı vardır. Bu ilham kaynağı, A. E. Saltıkova-Şedrin adındaki Leningrad Devlet Genel Kütüphanesi El Yazmaları Nadir Bulunan Kitaplar Bölümü'nde muhafaza edilmekte olan anonim "Seferbeyzade'nin Hikayesi" adlı eserdir. (2.S. 63,³.S. 38 Şifr: TNS 140). Bazı belgelere dayanarak bu hikayenin 18. yüzyılın başında yazıldığını söyleyebiliriz, ancak hikaye biraz daha erken bir devirde yani 17. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olmalıdır⁴. Söz konusu hikayeden ne edebiyat araştırmalarında ne de kataloglarda bahsediliyor. Oysa sayfa kenarlarına hem sahipleri hem de okurları tarafından notlar konulan Seferbeyzade Hikayesi kendi zamanında Türk şehir çevrelerinde çok popüler bir eser olmuştur.

Hikayede Seferbeyzade ve evlat edindiği yakışıklı Hüsn şah ve Hüsn şahın yirmi beş yaşındaki dul bir hanımefendiye karşı olan aşkı anlatılmaktadır.

Seferbeyzade Hikayesi ve Namik Kemal'in İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti arasında birçok ortak nokta bulunmaktadır. Örneğin her iki eserde de olay İstanbul'da, bitiş sahnesi kadın kahramanların bahçeli evinde geçmektedir. Baş kahramanlar olgunluğa henüz adım atmakta olan yetim, aşık ve trajik bir sona doğru giden gençlerdir.

Hikaye ile Namik Kemal'in romanı arasındaki asıl büyük benzerlik ise kadın kahramanlar arasında görülmektedir. Her iki kadın kahraman da kendini beğenmiş, sadık, sinsi, tahsilli ve zengindir. Aynı zamanda sevgililerinden yaşça büyük, daha akıllı ve daha kurnazdırlar. Öfkeleri de aşkları gibi çok kuvvetlidir. Aşağılanmış onur duygusu onları gaddarca sevgililerinden öç almaya iter. Her iki olayda da hainlik onları ölüme götürür.

Ele alınan her iki eserin benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkarmak için karşılaştırmalı bir analiz yapacağız.

² Vasilyeva O. V., M. E. Saltıkova-Şedrina Adındaki Devlet Milli Kütüphanesi Türk El Yazmaları Fondu, Turgologica, 1986. A. N. Kononov'un 80. Yaş Günü Özel Sayısı, 1986.

³ Otçet İmparatorluk Umumi Kütüphanesi, 1893 sonrası, 1986.

⁴ O. V. Basilyeva, XVII. Yüzyıla Ait Neizvastnaya (Yazarı Belli Olmayan) Türk Hikayesi.

Seferbeyzade Hikayesi

On altı yaşındaki genç ve yakışıklı Hüsn şahın annesinden başka kimsesi yoktur. Yedi yıl eğitim görmüş, sonra da 40 yaşındaki Seferbeyzade tarafından evlatlık alınmış ve onun aracılığıyla kadınlarla tanışmaya başlamıştır.

Üç dört ay sonra evlerine 25 yaşında olağanüstü güzel ve cilveli dul “hanımefendi” (adı belirtilmiyor) gelir. Hüsn şah ona öylesine aşık olmuştur ki, kelimelerle bunu ifade etmek mümkün değildir. Yirmi gün boyunca her akşam hanımefendi iki hizmetçisiyle birlikte Hüsn şaha gelmektedir.

Ve bir gün kavga çıkar ve çakırkef Hüsn şah hanımefendiye bir tokat indirir. Hanımefendinin ağzından ve burnundan kan gelir. Bunun üzerine hanımefendi öç almaya and içer. Bu and, Seferbeyzade’nin kulağına gider ve delikanlıyı hanımefendiyle bir daha buluşmaması için ikna etmeye çalışır. Ancak Hüsn şah girdiği bunalım sonucu hasta düşer “gece gündüz kuytu köşelerde ağlar”. Seferbeyzade ise Hüsn şahı eskiden olduğu gibi avutmaya çalışır.

Aradan beş on gün geçer. Hüsn şah hanımefendiden kendisine davet eden bir mektup alır. “Gelmezse eğer bu zavallı kulu ölecektir.”

Hüsn şah büyük bir sevinçle gider adresi verilen eve. Misafir gelince hanımefendi yeminini tutmak amacıyla onu bağlar ve dövmeye başlar. Ancak Seferbeyzade Hüsn şahın imdadına yetişir. Hanımefendinin hizmetçileriyle kavgaya girer ve galip gelir. Bunun üzerine hanımefendi aman diler ve bütün servetini vermeyi vaat eder. Fakat Seferbeyzade buna kulak asmaz, onu da hizmetçilerini de öldürür.

Seferbeyzade ve Hüsn şah herhangi bir cezadan kaçmak niyetiyle Mısır’a gider. Orada ticaretle uğraşmaya başlarlar. Altı yıl sonra servetlerine servet katarak İstanbul’a dönerler. “Bir baba ve oğul gibi gün görerek yaşarlar ve ecelleriyle vefat ederler. Fani dünya onları sürer, onlar da kendi ebedî yollarına düşüp giderler. Bu hikaye de onları anlatan bir hatıra olarak kalır.”

Ali Bey’in Sergüzeşti⁵

Ali Bey 22 yaşında genç biridir. Babasının ölümünden sonra annesiyle kalmıştır.

Ali Bey, bir gezinti esnasında iki hizmetçisiyle gezintiye çıkmış genç, güzel ve cilveli Mehpeyker’le karşılaşır. Aralarında bir ilişki başlar ve çok geçmeden Mehpeyker Ali Bey’e aşkı ilan eder.

Dostları Ali Bey’i, adına leke getirebilecek kadın düşkünlüğü konusunda uyarılarda bulunurlar. Ali Bey düşüncelere dalar, iştahını kaybeder, geceleri uyuyamaz hale gelir. Bu sıralarda ise annesi ona odalık Dilaşub’u bulur.

Mehpeyker Ali Bey’i etrafı bahçeye çevrili evine davet eder. Ancak Ali Bey Dilaşub ile ilgilenmektedir. Mehpeyker ise Ali Bey’i beklemektedir. Aradan 10 gün daha geçer. Mehpeyker gönderdiği mektuplara hâlâ bir cevap alamamıştır. Mehpeyker’in kendisini öldüreceğini yazdığı üçüncü mektubundan sonra Ali Bey ona gitmeye razı olur. Mektubun içeriği çok korkunçtur. Onuru ayaklar altına alınmış Mehpeyker intikam almak arzusundadır.

Mehpeyker’in oyunuyla Ali Bey Dilaşub’u döver “başını duvara vurur, Dilaşub’un ağzından burnundan kan gelir.”

⁵ Smirnov V. D. Türk Edebiyatı Tarihi Notları. Spb., 1891. (s. 108, 115)

Ali Bey rahatsızlanır, annesi Dilaşub'u bir esirciye satar. Esirci Mehpeyker'in adamlarından biri olduğu için Dilaşub'u Mehpeyker'in evine getirir. Ali Bey ise kendini içkiye verir. Çok geçmeden annesi ölür. Bu arada Ali Bey Mehpeyker'i reddetmektedir. Mehpeyker ise intikam arzusundan vazgeçmez. Artık Ali Bey Mehpeyker'in evindedir, sarhoştur.

Dilaşub ise Ali Bey'i kurtarmak istemektedir, onu gitmesi için ikna etmeye çalışır ve onun paltosunu giyerek kiralık Hırvat katilin ellerinde can verir.

Bu sırada Ali Bey karakola gitmiş, birkaç zaptiyeye geri dönmüştür.

Kahkahalar atmakta olan Mehpeyker'i gören Ali Bey hırslanır ve Mehpeyker'i yalvarıp yakarmasına aldırılmaz ve onu öldürür.

Aradan altı ay sonra Ali Bey de acısından hayata gözlerini yumar.

Hikaye ve romanın içeriğinin mukayesesi her iki eserin temel sujet düğümlerinin, baş kahramanların karakterlerinin benzerliğini, aynı zamanda münferit detaylarının uyuştuğunu göstermektedir. Hüsn şahın hayat ve aşk ilişkilerinde akıl hocalığını Seferbeyzade yapmakta, babası gibi davranmaktadır. Esasında ise o onun bir arkadaşıdır. Namık Kemal'in romanında ise bu misyonu Ali Bey'in annesi gerçekleştirmektedir. Oğluna yardım etmekte, ona Dilaşub'u bularak düştüğü sıkıntıdan kurtarmak istemektedir. Yani romanda kahramana aşık olan bir değil iki güzel vardır.

Fark edilir ayrılıklar baş kahramanlardadır. Ali Bey Hüsn Şah'dan altı yaş büyüktür. Davranışlarında daha kendinden emin ve aktiftir. Ve en büyük farklılık ise finaldedir. Hikayenin kahramanı Hüsn Şah hayatına mutlu bir şekilde devam ederken, Ali Bey altı ay sonra trajik bir şekilde hayata veda eder.

Her iki eser de V.D. Smirnov'un ifadesiyle "Türk toplum hayatının bazı iç taraflarını kendi değerleri ve zihniyetiyle⁶" betimlemektedir. Ancak son iki yüzyıl içinde Türk toplumunda yazarların üzerinde de etkili olan önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hikayenin yazarı çekinerek ve ayrıntılara önem vererek ilerletir olayı. Kahramanlarını ise ne överek göklere çıkarır, ne ayıplar, ne acır ne de onlardan nefret eder. Sadece bir pasajda yazarın kendi düşüncesini belirttiği görülür: "Seferbayzade ve Hüsn şah... Bu fanı dünyada gönüllerini eğlendirdiler". Namık Kemal ise tam tersine sürekli olarak hazır bulunuyor roman sayfalarında, Ali Bey'i "temiz aile çocuğu" olarak değerlendireyor, ona acıyor, Mehpeyker'e ise kızıyor, Ali Bey'in annesinin Dilaşub'u satın almasını ve artık ona ihtiyaç kalmayınca onu satmasını tasvip ediyor.

Bu hikaye ve roman arasında bir tane daha çok büyük bir fark bulunmaktadır. Bu, eserin dilidir. Hikaye neredeyse çok basit bir dille kaleme alınmıştır. Ne Fars ne de Arap dilinden ağır terkipler, gramer özellikleri kullanılmamıştır. Roman ise stil inceliği ve dil balâpervazlığıyla farklılık göstermektedir. Ve bu hâl basit bir zaman etkisi değildir. Her iki eser de farklı sosyal çevreler okuruna hitap etmek için kaleme alınmıştır. Hikaye orta hâlli şehir okurları, tüccarlar ve zanaatçılara hitap eder. Namık Kemal'in romanı ise ileri fikirli Yeni Osmanlılar hareketinin içinden çıkmış ve yeni entelektüel oluşuma göre düşünülüp biçilmiştir.

Farklı zamanlarda kaleme alınmış bu iki eserin karşılaştırılması, Türk romanının ortaya çıkmasında ve birden gelişmesinde sadece Avrupa, özellikle Fransız romanının etkisinin olduğunu söylemek yanlış olur⁷. XIX. ve XX. yüzyıl Türk nesri, çok derin yerli köklere sahiptir. Türk nesrinin ortaya çıkış kaynakları ise Türk Filolojisinin araştırılması gereken ilginç konularındandır.

⁶ a.g.e.

⁷ a.g.e. "Özet ve Pasajlarla Osmanlı Edebiyatı Numuneleri" Spb. 1891. (s.10)